

ԳԵՄՐԵՐ

ԳԵՐ ԱՐԱՆԻ ԱՅՏՆԵԱՆ

— u —

Ալեքսանդր յետոյ, Ալյոնանան ալ կը կործարեցընենք, մեն իմանա՝տեղծէն յետոյ անա մեծ գիտունը որ մենէ իսպառ կը բաժնուի Թաւա-կապան երկինքը, արգէն անկեղ ամպերով իսպարտած, կ'որբանայ հեռոցնեղ աշն մէկ քանի խոշոր աստղերէն որոնք իր գեղեցկա-դոյն զարդերը, ու մեր միտելարութիւնը, կը կազմէին, ձշմարտէ է որ Ալյոնան ալ, ինչ-պէս Ալեքսան, կը մեկնէ՝ խոր ծերութեան մէջ իր դործը աւարտելէ յետոյ, բայց իր մահուան գոյժը մեր սիրտը կը ձմէ՝ որպէս թէ դիտարի տաղանդի մը մանգաղով մե իմանալինք, Ալյոն-եանի պէս ղէմքի, սքանչալ ալ բնականորէլլան տարինեւրուն գէղովը, միշտ թարմ ու կենսու-նակ կը թուին աշն աղգին որուն բարոյական ուժը բազմապատկեցին իրենց մտաւոր ճառա-գալթուովը, և մարդ մտքատաղանդի, սուր կակիծի տպաւորութիւն մը կ'ունենայ՝ անոնց վերջնական ընկելու գոյն իմանալով անառաւ-տաւարին մէջ, անոնց համար մանուանդ ու բաղձ, ունեցած էին այդ վեհաճու ու միան-գայանք աշնքան սիրուն ծերութեան մտան-գանշալու, կակիծը կրկնապէս սատակը պիտի ըլլայ՝ ապքեա աղջիկ է միշտ իր աշուր արծիւի վաճճ վրտիւր, մայրերուն ու մորքերին անուն ձիւնեւրուն մէջէն՝ աշիւրուն երկու սեւ ու խորունկ ու մշտաշարժ բոցերովը լուսաւորուած եւ պարթեւ հասակի մը կատարը խորտաթնէ կանգուն կը յիշեմ իր պարզ, սրամիտ ու խո-հակալի խոսակցութիւնը, ու աշն ամբողջ ան-հակեւեթ ու հաշտակա ընդունելութիւնը որով զիս պատուեց՝ երբ չորս տարի առաջ վանքին ձեռագիրներն ու ստանալաթիւնը համար մէկ ու կէս ամիս անցուցի Վիեննա, ու աշն մտածու-մը թէ աշն հաղուաղիւտ աղմուկ թեալ, էակը՝ որուն մէջ աշնքան պայծառ եւ աշնքան հզօր միտք մը կը վառէր՝ այլ եւս ափ մը մոխիր է հինալ, զիս կը լեցնէ անդարձանելի ցաւ երուն մեծ տարեթիւնովը:

Ալյոնեան ամբողջ մասնապարան մը չի թո-ղուր միջի՝ Ալեքսանի պէս, այլ մէկ գիրք մը միայն, Ալեքսանդարի ջանական քիսկանդու-թիւնը, բայց այդ միակ գիրքը կը բաւէ ան-կուրուստ պահելու իր անունը, որովհետեւ գործ մըն է գերազանցապէս ամուր և կատա-րեալ, յա իտեղապէս կենսաւանակ, գործ մը որ ոչ միայն կ'ապագանցանէ զաշն իրականացը-նողին հզօր, պայծառ ու լրջօրէն կազմուած միտքը, այլ եւ զաշն յղացողին յանդուպն ու կանխատես ողին՝ արդարեւ, մեծ կանխատեսու-

թիւն պէտք էր ու մեծ յանդգնութիւն՝ որ-պէս զի Միխիթարեան վանական մը, աշխնք-գրաբարին տարածութիւնը պաշտումովը եւ աշխն-հարարին առեւտրութեամբը մոգորուած միտք մը, ելլէր աշխարհագրական կեանքի իրաւունքը հռչակէր, գրաբարի վերակենդանացան իւ-թոփիին ու գրաբարախառն աշխարհագրա-նիւթատութեանը դէմ յարձակէր, այնպիսի միջոցի մը երբ գրաբարին զաւանգը միւ-հեման կը տրէր Վենետիկ ու Վիեննայի Միխ-իթարեանքուն մէջ (Գաթիթեան գրաբար գրած էր իր «Տիեզերական պատմութիւնը», Գաթա-ճալիան նմանապէս գրաբար իր «Նկարագրի-ր ուսմանցը եւ գրաբարախառն ալլանդակ աշ-խարհագրով մը» իր Վիեննական Հայոց պատ-մութիւնը), երբ նոյն իսկ Պրոսթ իւր բաց ի աշխարհագրին դաւը պայտաղանդ քանի մը դրոզէտներէ՝ գրաբարին մուկանդները մեծա-մասն իմեցը կը կապէին:

Եւ քաղաթիւնը զոր ցոյց տուած է Ալյոն-եան՝ աւելի մեծ է անով որ ոչ միայն ու-րիշներուն ալ ինքն իրեն դէմ իսկ ստիպու-ած էր ի գործ յինչ գայն, որովհետեւ ինքն իսկ, ոչ միայն գիտուն, այլ եւ արուեստագէտ միտք, պեղեցկութեան զգացումն ունեցող, գրաբարին սիրահար էր յիմարէն, Բայց գե-րմանական առաջ կ'ընթերցէր իմեցած իր միտքը դիտցած էր բանաստեղծական նա-խապիտութիւնները զոնի գիտական սկսուե-լներուն անողով ու նուիրակալի բազմիմի դը-րայց, աշն քննող, արուեստ, անախապարտ ոչին որով Գաթիթեան ու Գաթաքաշեան Հա-յոց պատմութիւնը վերլուծած էին, Ալյոնեան իրեն իմարեցը Հայոց լեզուն, և արուես-ըլլալով մեթոդ որուն կը հետեւէր, եզրա-կացուի: Եւ որուն հասաւ, անխառնափոխութե-ն միակ եզրակացութիւնն էր որուն կրկնախա-նել, իրեն պէս յատկ միտք մը չէր կրնար յիշմարտը և Հայերը չէին կրնալ բացառու-թիւն մը կապմիջ լեզուներու պատմութեան մէջ յաճախ կրկնուած եւ օրինք դարձած երե-ւոյթի մը դէմ, գրաբարը, որքան ալ գեղեցիկ ըլլար, մտած էր այլ եւս ու մեծընթիւ հան-գիստ պէտք է թողու աշխարհաբարը գրա-բարին կենդանի յայտնուէր, և իր կենդա-նութիւնը քաւական էր՝ իր գերադասութիւնն արդարաբանութեամբ համար, անհրաժեշտ էր աշ-խարհագրին ընդունել իր գրական լեզու, եւ աշխարհագրը՝ իր ինքնուրոյն կազմուածքով, իր որչ զբաւակնութեամբ ու ձեռք, անպա-կեպակէ մոլորակը զան չէրաւ էր: Եւ Ալ-յոնեան ոչ միայն աշխարհագրին իրաւունքը պաշտպանած է, այլ եւ անոր կազմութեան մանրամասն պատմութիւնը գծած է եւ ալ պատմական հիմունքներուն վրայ յենով ճշգ-րած է աշխարհագրի գերազանցութիւնը:

Յ. յանձնած մեծ եղած է նաեւ իրեն արեւ-հայր, իր ուշիմ, եռանդուն ու ազատամիտ վարչութեանը շնորհիւ է որ Վիեննայի վանքը

